

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Лабенко Оксани Вікторівни «Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство

Зміна гуманітарних парадигм у суспільствознавчих науках загалом і в лінгвістиці зокрема детермінувала фокусування уваги філологів на феноменах національних мов, мовних картин світу, етномаркованих концептів, що ґрунтуються на тезі про зв'язок мови та культури. Як наслідок, дослідники зосереджуються, перш за все, на питаннях виявлення й аналізу етнічної компоненти в мові як спеціального мовного коду, що слугує засобом формулювання тверджень, які мають істотне значення для становлення національної культури.

З огляду на це дисертація Оксани Вікторівни Лабенко, присвячена принципам виявлення способів вербалізації концепту ХВОРОБА крізь призму антропоцентризму, а також визначенню його місця в народних мовних картинах світу української, англійської та французької мов, дослідженню принципів його функціонування, метафоризації та структурної організації, виявленню універсальних рис його етнокультурного кодування, є особливо *актуальною* та *своєчасною*.

Рецензована робота Оксани Лабенко належить до числа тих самобутніх, «проривних» праць, що є наразі особливо затребуваними у вітчизняній соціогуманітаристиці взагалі та етнолінгвістиці й лінгвокультурології зокрема. Орієнтуючись на етнічно значущу ідею виокремлення та опису народних картин світу, яка набула акцентованого вираження у сучасному мовознавстві, дисертантка звернулася до *актуальної* проблематики відображення комунікативної ситуації не в літературній мові, а в живому спілкуванні народних мас на матеріалах, зібраних етнографами, діалектологами, дослідниками просторіччя у ХІХ ст. Авторка досліджує один з найскладніших та значущих для звичайної людини того часу концептів –

концепт ХВОРОБА на лексичному (слово, словосполучення, фразеологізм) та текстовому рівнях у межах української, англійської та французької народних мовних картин світу. Це уможливило визначення етноспецифічної цінності концепту ХВОРОБА в народній мовній картині світу другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст., а також побудову лінгвопрагматичних моделей текстової реалізації концепту ХВОРОБА в межах українських, англійських та французьких лікувальних замовлянь.

Логічною є структура роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 268 сторінок (з них 184 – основного тексту) складається з анотацій двома мовами, вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури і 4 додатків (обсягом 38 сторінок).

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано його мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, матеріал та методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження концепту ХВОРОБА в етнолінгвістичному та лінгвопрагматичному вимірах» представлено вихідні положення дослідження з урахуванням здобутків сучасних студій етнолінгвістики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики; обґрунтовано поняття концепту, уточнено поняття мовної, народної та діалектної картин світу, визначено специфіку лексичної та текстової реалізації концепту ХВОРОБА в розглядуваних мовах, висвітлено лінгвопрагматичну природу концепту ХВОРОБА в українських, англійських і французьких лікувальних замовляннях.

Другий розділ «Методологічні засади етнолінгвістичного та лінгвопрагматичного вивчення концепту ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах» репрезентує основні методи дослідження та методичку дослідницької роботи.

Третій розділ «Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій народних мовних картинах світу» присвячено виявленню вербалізаторів концепту ХВОРОБА (різного лінгвістичного статусу) в українській, англійській та французькій мовах другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст., визначенню універсальних та етноспецифічних ознак цих номінацій.

У четвертому розділі «Лінгвопрагматичне моделювання концепту ХВОРОБА в українському, англійському та французькому лікувальних замовляннях» описано лінгвопрагматичні моделі реалізації концепту ХВОРОБА в лікувальних замовляннях досліджуваних мов.

Відродно, що, випрацьовуючи теоретичні засади дослідження, авторка опирається на сучасні здобутки мовознавства, де мова осмислюється як *соціокультурний та етнокультурний феномен*, який виражається в мовній свідомості та комунікативній поведінці представників різних мовних соціумів (Є. Бартмінський, І. Голубовська, В. Жайворонок), а взаємодія мови, соціуму й культури знаходить вираження в мовній картині світу, зокрема й у її народному сегменті. Цілком погоджуємося з О. Лабенко в тому, що етноконцепти є невід’ємною частиною національної мовної культури та впливають на поведінку членів певної спільноти, мають традицію побутування в українському, британському та французькому соціумі і втілюється в сукупності вербальних форм у практиці спілкування, що переконливо показано в теоретичному розділі роботи (с. 32–61). **Наукова значущість** такого доробку є безсумнівною.

Цінним є й те, що під час визначення структури концепту ХВОРОБА, який ще не був об’єктом комплексного лінгвістичного дослідження, його основних ознак та функцій, а також місця в яскравій палітрі народної мови ХІХ ст. опорними стали положення етнолінгвістики як галузі мовознавства і етнології, яка вивчає зв’язки між мовою та різними сторонами матеріальної і духовної культури етносу – міфологією, релігією, звичаями, мистецтвом, етнопсихологією та ін. (с. 28).

Тому цілком коректною, на нашу думку, є запропонована авторкою дефініція етноконцепту, під яким розуміють етнічно орієнтований концепт як одиницю етнокультури, у якій семантика слова корелює з досвідом певного етносу (с. 42). Принагідно хочемо наголосити, що такий підхід цілком вписується в сучасну антропоцентричну парадигму і, головне, знаходить підтвердження в ретельно проаналізованому *емпіричному матеріалі*, що, зважаючи на діапазон і релевантність використаних методів, забезпечує *достовірність* його лінгвістичної інтерпретації.

До речі, новим та ще досі мало вивченим є *матеріал дослідження*: дані суцільної вибірки з тлумачних, фразеологічних, діалектних словників ХІХ століття; також залучаються дані синонімічних, асоціативних, двомовних, етимологічних словників та тезаурусів англійської, української та французької мови; етнографічні матеріали, фольклорні тексти англійського, французького, українського лікувального замовляння дібрано із збірок, виданих у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. З огляду на завдання етнолінгвістики як науки О. В. Лабенко експлікує багато екстралінгвальних чинників, що впливають на культурну вмотивованість народних назв захворювань. Наприклад, цікавим є той факт, що словосполучення англійської мови *the English Disease* використовується на позначення дитячого рахіту, хвороби, виявленої вперше в ХVІІ ст. в Англії (авторка наводить повний відповідник *англійская болѣзнь*).

Таким чином, дисертаційна праця О. Лабенко є новаторською – за своїм *об'єктом* (концепт ХВОРОБА в народних мовних картинах світу української, англійської та французької мов другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст., вербалізація якого відбувається через народні медичні назви та тексти лікувальних замовлянь), *предметом* (етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти реалізації концепту ХВОРОБА в українській, англійській та французькій народних мовних картинах світу), *матеріалом дослідження* (народні лексеми та фразеологія, а також тексти англійських лікувальних замовлянь) та підходом до вивчення матеріалу (*авторська*

методика розкриття особливостей етнолінгвістичної природи та лінгвопрагматичної специфіки концепту). Це, з нашого погляду, є свідченням *актуальності* здійсненої наукової розвідки.

Теоретично послідовним та виваженим вважаємо шлях, обраний дисертанткою для реалізації поставленої мети. Докладно обґрунтованою є теоретична частина дисертації, у якій, зокрема, узагальнено науковий досвід когнітивістів, етнолінгвістів та лінгвокультурологів у сфері вивчення концептів (Розділ 1), висвітлено еволюцію досліджень у царині народної медицини (с. 47–55), простежено різні підходи до трактування поняття мовної картини світу (с. 30–33), визначено жанрову палітру дискурсу лікувального замовляння, його ключові ознаки (Розділ 3), з'ясовано методологічні засади дослідження, ключові напрями та підходи до аналізу обраного концепту та описано основні етапи авторської методики вивчення етноконцептів (Розділ 2), виявлено лексичні та текстові вербалізатори концепту (Розділи 3, 4), зокрема простежено комунікативно-прагматичні моделі функціонування в тексті лікувального замовляння (середини ХІХ – початку ХХ століть), розкрито комунікативну специфіку адресанта та адресата лікувального замовляння (Розділ 4), зокрема виявлено відповідні перформативні мовленнєві акти, визначено умови успішності досягнення комунікативної мети – зцілення від хвороби.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ньому вперше здійснено комплексну етнокультурну категоризацію номінацій з семантичним компонентом ХВОРОБА в народній мовній картині світу української, англійської та французької мов другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст.

Зокрема, виокремлено та схарактеризовано ядерні та периферійні зони концепту ХВОРОБА за допомогою семантичних матриць вербалізаторів, встановлено універсальні та етноспецифічні ознаки вербалізаторів цього концепту в українській, англійській та французькій мовах зазначеного часу.

До нових доробків авторки слід долучити і здійснене концептуальне та структурне моделювання концепту ХВОРОБА у просторі лікувальних замовлянь крізь призму семантичних опозицій (хворий/здоровий, добро/зло, сакральне/профанне та ін.), комунікативно-прагматичних (мета/адресант/адресат) та структурних (зачин/основна частина/закріпка) моделей.

У роботі також достатньо *доказово* показано, що лікувальне замовляння має усталену жанрову композицію, у якій наявні обов'язкові (зав'язка, основна частина, закріпка) та факультативні елементи.

Важливими й *новими* є також спостереження щодо мовного оформлення вмісту лікувальних замовлянь, яке передбачає використання: а) лексики, що належить до різних лексико-семантичних груп (антропоніми, міфологеми, фітоніми, зооніми та ін.) та б) відповідних синтаксико-граматичних структур.

Таким чином, *обґрунтованість* та *вірогідність* викладених у роботі положень і висновків забезпечено трьохвимірною перевіркою: по-перше, внутрішньою несуперечливістю теоретичних лінгвістичних підвалин дисертації; по-друге, сумісністю висновків дисертації з теоріями, розробленими суміжними з лінгвістикою науками, насамперед соціологією, етнологією, історією; по-третє, використанням комплексної методики аналізу, залученням загальних і релевантних лінгвістичних методів та значним обсягом опрацьованого матеріалу.

У *теоретичному* плані праця Оксани Лабенко слугує суттєвим внеском у розбудову теоретичних засад етнолінгвістики, теорії міжкультурної комунікації, лінгвопрагматики.

Практичну цінність дисертації Оксани Лабенко визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані в лекційних курсах із загального мовознавства (розділи «Мова і культура», «Мова та історія»), лексикології (розділ «Лексико-семантична система мови»), етнолінгвістики (розділ «Коди культури та культурні концепти»), комунікативної лінгвістики

та лінгвопрагматики (розділ «Теорія мовленнєвих актів»), лінгвокраїнознавства української, англійської та французької мов; при укладанні друкованих та електронних словників/тезаурусів з проблематики дослідження.

У загальних висновках дисертації лаконічно й вичерпно викладено основні результати праці.

Важливо підкреслити, що О. Лабенко подає *перспективні напрями* подальших наукових пошуків, відзначаючи, що більш детальне вивчення зв'язку концепту ХВОРОБА з іншими концептами дозволить отримати дані, що стануть основою для опису міфопоетичних концептосфер української, англійської, французької та інших мов.

Рецензована дисертація належним чином апробована на 10 міжнародних науково-практичних конференціях. Основний зміст дисертації відображено у 8 публікаціях, із них 7-у фахових виданнях України, 1 - у закордонному науковому виданні.

Необхідно відзначити ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до вимог.

Отже, ознайомлення з рецензованою дисертацією переконує в тому, що вона є концептуально завершеною й оригінальною науковою працею в галузі сучасної етнолінгвістики та лінгвопрагматики. О. Лабенко висвітлила й обґрунтувала нові теоретичні й практичні результати загальної лінгвістичної проблематики, що є науково достовірними.

З нашого погляду, дисертація Оксани Вікторівни Лабенко за своєю метою, завданнями, проблематикою, методикою дослідження, матеріалом та висновками може бути кваліфікована як дослідження з теорії мови в межах загального мовознавства. Дисертація повною мірою відповідає паспорту спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство (формулі спеціальності, напрямам досліджень).

Водночас хочемо зупинитися на деяких зауваженнях, дискусійних моментах, міркуваннях та питаннях, які, сподіваємося, можуть бути з'ясовані під час захисту та враховані дослідницею в її подальших наукових розвідках:

1. Окреслюючи поняття та категорії, релевантні для дисертації, дослідниця обмежується розглядом концепту і фактично обходить (у теоретичному плані) інші когнітивні моделі, як-от архетип (адже хвороба є архетиповим поняттям), стереотип (адже в народній мові втілюється ціла низка етностереотипів, що маркують певні номінації як етноніми – назви венеричних хвороб); сценарій (адже лікувальне замовляння однозначно має чітку структуру; сценарій пов'язаний з ритуальністю відповідного тексту). На нашу думку, стислий огляд, принаймні моделей функціонування концепту ХВОРОБА, додав би завершеності теоретичній основі дисертації.

2. Ретельно обстеживши корпус народної медичної лексики у трьох обраних мовах (що представлена відповідною кількістю лексико-семантичних груп) і навівши цікаві приклади їхнього функціонування, дисертантка зосереджує свою увагу лише на трьох групах: номінації на позначення інфекційних хвороб, номінації на позначення наривів, чиряків, прищів, зовнішніх пухлин, номінації на позначення хвороб ірраціонального походження. Такий добір груп лексики виглядає дещо невмотивовано, а тому не зовсім зрозуміло, чим зумовлений вибір саме цих груп.

3. У третьому розділі йдеться про встановлення вербалізаторів концепту ХВОРОБА. В англійській та французькій мовах авторка послуговується тлумачними словниками, словниками синонімів та тезаурусом, в українській же мові номінації добираються з етимологічного словника, що створює певний дисонанс.

4. Загалом представлене дослідження справляє досить приємне враження з погляду дотримання норм української літературної мови. Однак подекуди трапляються друкарські й пунктуаційні помилки, а також стилістичні недогляди (с. 32, 41, 87, 99, 157 та ін.).

5. Авторка не завжди дотримується правил милозвучності (с. 7, 58, 104, 168, 180 тощо).

Зроблені зауваження не стосуються концептуальних положень рецензованої праці, мають частковий характер, тому не можуть вплинути на рішення про високу оцінку проведеної дисертанткою роботи.

На підставі детального ознайомлення з дисертацією, авторефератом та основними публікаціями вважаємо, що кваліфікаційна наукова праця «Концепт ХВОРОБА в українській, англійській та французькій мовах: етнолінгвістичний та лінгвопрагматичний аспекти» є оригінальним завершеним дослідженням, яке за змістом та оформленням відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 та № 1159 від 30.12.2015, а її авторка – Лабенко Оксана Вікторівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство.

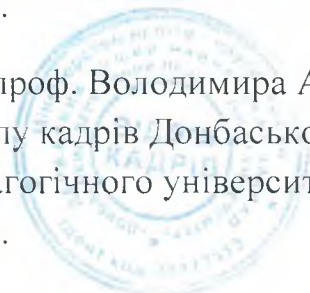
Відгук обговорено й затверджено на засіданні кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету (протокол № 12 від 23 травня 2019 р.)

Офіційний опонент /завідувач кафедри германської та слов'янської філології Донбаського державного педагогічного університету доктор філологічних наук, професор
23 травня 2019 р.

 В. А. Глущенко

Підпис проф. Володимира Андрійовича Глущенко засвідчую.
Начальник відділу кадрів Донбаського державного педагогічного університету
23 травня 2019 р.

 С. С. Сілін